

Luento 2

TTK-91 tietokone ja sen KOKSI simulaattori

Miksi TTK-91?

TTK-91 rakenne ja
käskykanta-arkkitehtuuri

Mikä on simulaattori?

Miten TTK-91 ohjelmia
suoritetaan simulaattorissa?

Miksi konekieltä?

- Koneen toiminnan ymmärtäminen
- Oman ohjelman toiminnan ymmärtäminen
- Koneenläheinen ohjelmointi
- Kääntäjän tekeminen
  - kääntäjä kääntää konekielelle lausekielisen ohjelman
- Ohjelman tehokkuus
  - osia ohjelmasta ohjelmoidaan suoraan konekielellä

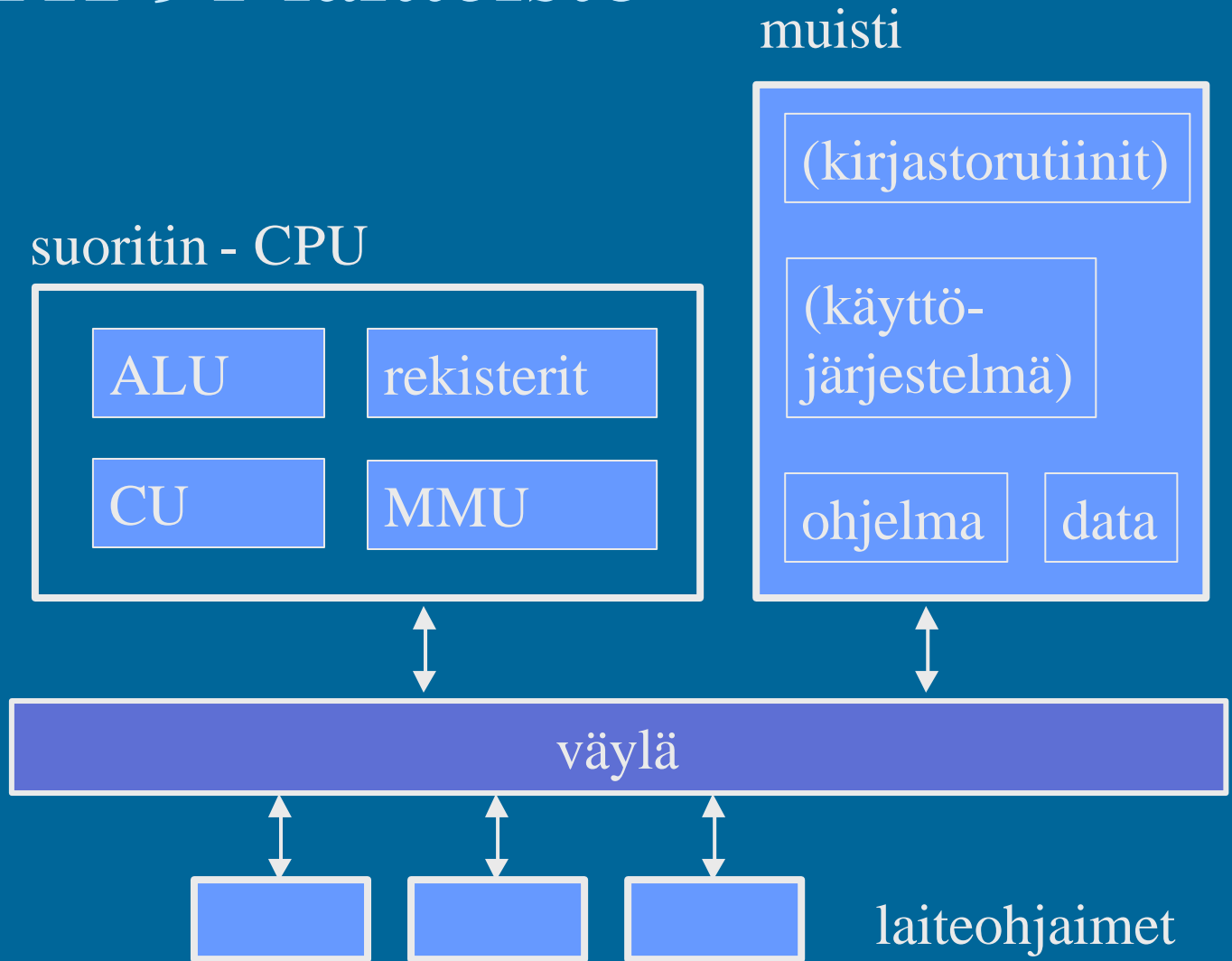
Miksi ei oikeaa konekieltä?

- Oikeat konekielet huomattavasti monimutkaisempia
  - niiden opetteluun tarvitaan oma kurssi
- Vaikeaa valita sopivinta
  - paljon erilaisia konekieliä
- Keskitytään vain opetuksen kannalta oleellisiin asioihin
  - tarvittaessa oikea konekieli ‘helppo’ oppia

Tietokone TTK-91 (4)

- Laitteisto, hardware (HW)
  - suoritin, muisti, väylät
  - oheislaitteiden liitännät
- Käskykanta - konekieliarkkitehtuuri
  - käyttöliittymä laitteistoon
  - konekäskyt, tiedon esitysmuodot, tietotyypit
- Symbolinen konekieli
  - luettavampi muoto konekielestä
  - kullakin symbolilla yksikäsitteiset arvot
- KOKSI simulaattori
  - ohjelma, joka simuloi TTK-91 koneen laitteistoa

TTK-91 laitteisto

TTK-91 rekisterit

- 8 yleisrekisteriä

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- vain näitä rekistereitä voi koskettaa (suoraan) konekäskyillä
- kaikki laskenta tapahtuu rekistereiden avulla
- R0 työrekisteri
  - indeksirekisterinä == 0
(tietyissä tilanteissa R0:n käyttö tarkoittaa lukua 0 rekisterin R0 sisällön asemesta)
- R1-R5 työ- ja indeksirekistereitä
  - tyyppi riippuu rekisterin käytöstä konekäskyssä
- pino-osoitin SP (R6)
- ympäristöosoitin FP (R7)

Stack Pointer

Frame Pointer

TTK-91 Kontrolliyksikkö (CU)

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- PC - Program Counter, käskyosoitin
  - seuraavaksi suoritettavan konekäskyn osoite
- IR - Instruction Register, käskyrekisteri
  - suorituksessa oleva konekäsky
- TR - Temporary Register, apurekisteri
  - tilapäinen talletuspaikka käskyn suoritusaikana
- SR - State Register, tilarekisteri
  - suorittimen tila ja rajoitukset tällä hetkellä

TTK-91 Tilarekisteri SR ⁽³⁾

- Tilatietoa siitä, mitä suorittimella tapahtui edellisen käskyn suorituksessa
  - virhetilanteet, poikkeukset ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
  - konekäsky olikin käyttöjärjestelmän palvelupyyntö
  - vertailun tulos
- Tilatietoa siitä, mitä systemissä tapahtui viime aikoina
  - käsittelemättömät laitteiden antamat signaalit (laitekeskeytykset, device interrupts)
- Tilatietoa siitä, mitä suoritin saa tehdä jatkossa
  - etuoikeutettu tila: kaikki muistialueet, kaikki käskyt
  - poikkeukset ja keskeytykset sallittuja vai ei?

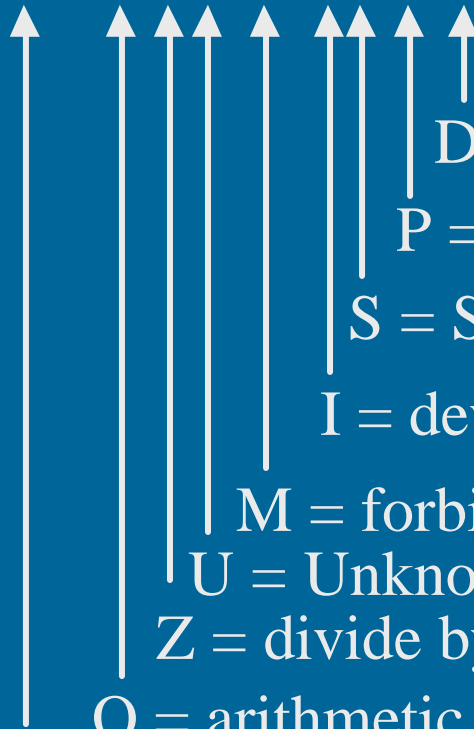

Tilarekisteri SR ⁽⁹⁾

32 bittiä (kunkin arvo 0 tai 1)

SR:

GEL OZUM IS P D ????????

D = Interrupts Disabled (kesk. estett)

P = Priviledged mode (etuoik. tila)

S = SVC (supervisor call) palvelupyynt

I = device Interrupt (laitekeskeyty

M = forbidden Memory address

U = Unknown instruction

Z = divide by Zero

O = arithmetic Overflow

GEL = comparison indicators: Greater, Equal, Less

TTK-91 Muistinhallintayksikkö (MMU)

- Muistiinviittausrekisterit

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- MAR - Memory Address Register, muistiosoite
- MBR - Memory Buffer Register, luettava/kirjoitettava arvo

- Käytössä oleva muistialue

- vain tähän alueeseen voi nyt viitata
- BASE - muistisegmentin alkuosoite
- LIMIT - muistisegmentin koko
- kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE rekisterin arvoon
- käyttöjärjestelmä asettaa ja valvoo

memory

TTK-91 Käskykanta

- Tietotyypit
- Konekäskyjen tyypit
- Konekäskyn rakenne
  - montako bittiä, minkälainen sisäinen rakenne
- Muistissa olevan tiedon osoitustavat
  - konekielessä
  - symbolisessa konekielessä
- Operaatiot

TTK-91 tietotyypit ⁽²⁾

- 32 bittinen kokonaisluku
  - noin 10 desimaalinumeroinen luku
- EI:
  - liukulukuja
  - merkkejä
  - totuusarvoja
  - ...

TTK-91 käskytyypit

- Aina 2 operandia itse käskyssä
  - aina ei molemmilla ole merkitystä
    - JUMP vain yksi operandi, $R_i + ADDR$
    - NOP ei operandeja lainkaan
- Käsky aina 32 bittiä
- Ensimmäinen operandi aina rekisterissä
- Toinen operandi muistissa tai rekisterissä
  - luku rekisteristä on nopeampaa kuin muistista hakeminen
- ALU-operaatioiden tulos rekisteriin
  - korvaa 1. operandin arvon!

Symbolinen konekieli (7)

LOOP: ADD R4, @TAULU(R1)

viite: OPER R_j, M ADDR(R_i)

R_i = indeksirekisteri

ADDR = osoiteosa

M = 2. operandin osoitusmoodi

R_j = 1. operandina oleva rekisteri

OPER = käskyn symbolinen nimi, opcode

viite = käskyn (symbolinen) osoite

- Suora vastaavuus konekieleen
  - yksinkertainen assembler-käännös

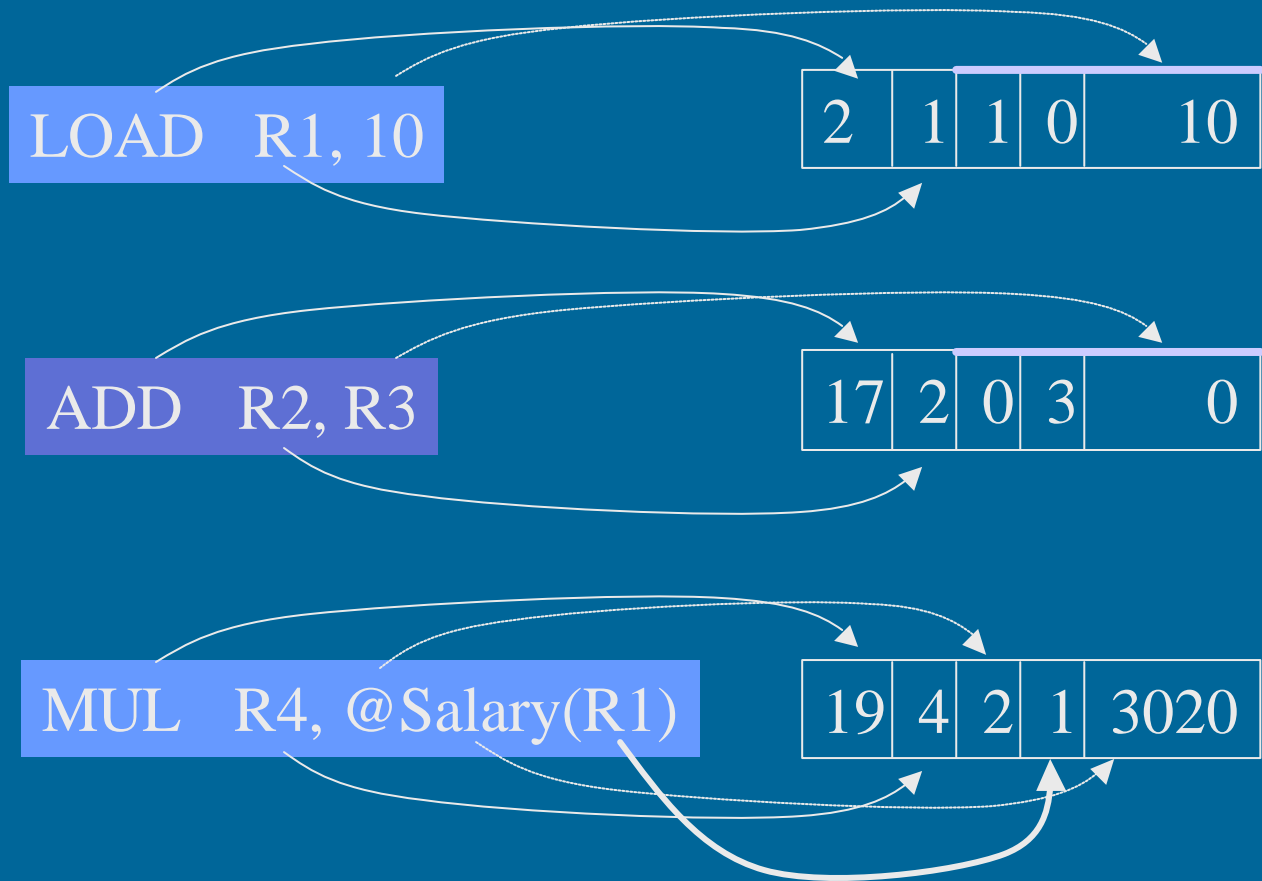
Symbolinen konekieli

- Symbolien vastaavuus 1:1 kaikkialla
  - viite: muistiosoite
  - operaatiokoodi, opcode: vakio
  - osoitekentän symboli: vakio tai muistiosoite
    - kenttään voi kirjoittaa joko symbolin tai arvon!

Kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE-osoitteeseen eli arvoalueella $[0, \text{LIMIT}-1]$

- Osoitusmoodi: monimutkaisempi vastaavuus
  - konekielessä 2 moodia (plus vakion käyttö)
    - indeksoitu, epäsuora indeksoitu
  - symbolisessa konekielessä 8 moodia
    - helpottavat ohjelmointia

Symbolinen konekieli vs. konekieli ⁽³⁾

Operandin osoitusmuodot symbolisessa konekielessä

- 8 eri osoitusmoodia (vain 2. operandille!)
- Tekstuaalisesti koodattuna

- osoitusmoodi

```
LOAD R1, @Field1(R3)
```

- = vakio [+ rekisterin arvo]
- tyhjä arvo rekisterissä tai muistissa
- @ epäsuora viite muistiin

- sulkumerkit rekisterin ympärillä

- ei sulkuja käytä rekisterin arvoa sellaisenaan
- sulut käytä rekisterin osoittamaa muistipaikan arvoa

- 0-arvoa ei kirjoiteta näkyviin

- indeksirekisterinä R0 tai vakiona 0

TTK-91 muistin osoitusmoodit (8)

ks. lista sivulla 50
[Häkk98]

LOAD R1, 10	; R1 ← 200
LOAD R1, =10	; R1 ← 10
LOAD R1, @10	; R1 ← 6000
LOAD R4, R2	; R4 ← 201
LOAD R4, @R2	; R4 ← 11
LOAD R5, =Tbl(R3)	; R5 ← 201
LOAD R5, Tbl(R3)	; R5 ← 11
LOAD R5, @Tbl(R3)	; R5 ← 300

	rekisterit
R0:	104
R1:	10
R2:	201
R3:	1
	...
SP=R6:	
FP=R7:	125

	muisti- segmentti
0:	
10:	200
11:	300
200:	6000
201:	11

LIMIT:

	symboli- taulu
Tbl:	200
X:	10
One:	1

Indeksointi (2)

LOAD R4,=Tbl(R3)

- Laske aina ensin tehollinen muistiosoite (effective address, EA): $EA = Tbl + (R3) = 201$
- Sitten katso moodia ja tee niin monta muistinoutoa kun tarvitaan
  - ”=”: 0 kpl $R4 \leftarrow 201$ (vakion käyttö)
  - tyhjä: 1 kpl $R4 \leftarrow Mem[201] = 11$
  - ”@”: 2 kpl $R4 \leftarrow Mem[Mem[201]]$
 $= Mem[11] = 300$

pelkkä rekisterin nro @-merkin jälkeen $\Rightarrow$ 1 kpl

STORE käsky $\Rightarrow$ 1 kpl vähemmän noutoja ja yksi tallennus

Indeksoinnin käyttö (2)

- Taulukot

- Vakio (symboli) taulukon alkuosoite
- indeksirekisterissä indeksi

```
LOAD R5, Tbl(R3)
      1854 14
```


- Tietueet

- indeksirekisterissä tietueen alkuosoite
- vakiona tietueen kentän suhteellinen osoite tietueen sisällä

```
LOAD R2, Salary(R5)
      6 1244
```


TTK-91 operaatiot

- Muistiinviittaukset
  - tavalliset: load & store
  - pino-operaatiot (aliohjelmien toteuttamista varten)
- I/O käskyt
- Kokonaislukuoperaatiot
- Loogiset operaatiot totuusarvoille
- Bittien siirtokäskyt (shift instructions)
- Kontrollin siirtokäskyt
  - mistä löytyy seuraavaksi suoritettava käsky?
- Muut käskyt

TTK-91

muistiinviittausoperaatiot ⁽³⁾

- LOAD

LOAD R1, X

LOAD R5, @ptrX

- käskyä käytetään myös rekistereiden kopiointiin (Move operaatio)

LOAD R0, R5

- STORE

STORE R2, X

- tallettaa aina muistiin

STORE R3, Tbl(R4)

- PUSH, POP, PUSHR, POPR

- aliohjelmien toteuttamista varten

POP SP, R1 ; load ...

- käsitellään myöhemmin

PUSH SP, R1 ; store ...

TTK-91 I/O operaatiot

- IN

IN R3, =KBD

- lue arvo (kokonaisluku) rekisteriin annetulta laitteelta

- OUT

OUT R2, =CRT

- tulosta arvo (kokonaisluku) rekisteristä annetulle laitteelle

- Laitteet?

- KBD - näppäimistö, stdin
- CRT - näyttö, stdout
- ei muita!

TTK-91

kokonaislukuoperaatiot

- LOAD ("move")

```
LOAD R3, R1 ; R3 ← R1
```

- ADD, SUB

```
ADD R3, R1 ; R3 ← R3+R1
```

```
SUB R3, =1 ; R3 ← R3-1
```

- MUL

```
MUL R3, Tbl(R1) ; R3 ← R3 * Mem(Tbl+R1)
```

- DIV, MOD

```
LOAD R1,=14
```

```
DIV R1,=3 ; R1 ← 4
```

```
LOAD R1,=14
```

```
MOD R1,=3 ; R1 ← 2
```


TTK-91

loogiset operaatiot ⁽⁴⁾

- NOT, AND, OR, XOR
  - kaikille 32 bitille
  - yksi bitti kerrallaan

LOAD R1, =12 ; R1 = 000...000 1100
LOAD R2, =5 ; R2 = 000...000 0101

AND	R1,R2	; R1 = 000...000 0100
OR	R1,R2	; R1 = 000...000 1101
XOR	R1,R2	; R1 = 000...000 1001
NOT	R1	; R1 = 111...111 0011

TTK-91

bittien siirtokäskyt

- SHL, SHR

- siirrä bittejä vasemmalle tai oikealle
- täytä nolilla

```
LOAD R1,=5    ;R1 = 000...000 00101 = 5
SHL  R1,=1    ;R1 = 000...000 01010 = 10
```

- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto vasemmalle on sama kuin 2:lla kertominen!
- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto oikealle on sama kuin 2:lla jakaminen!

```
LOAD R1,=5    ;R1 = 000...000 00101 = 5
SHR  R1,=1    ;R1 = 000...000 00010 = 2
```

TTK-91

kontrollin siirtokäskyt (6)

- JUMP `JUMP Loop`
- COMP `COMP R3, =27` `COMP R2, X`
  - asettaa tilarekisteriin SR vertailun tuloksen: L, E tai G
- JLES, JEQU, JGRE, JNLE, JNEQU, JNGRE
  - perustuu tilarekisterin tietoon eli viimeksi suoritettuun COMP-käskyyn `JGRE Loop`
- JNEG, JZER, JPOS, JNNEG, JNZER, JNPOS
  - perustuu annetun rekisterin arvoon `JPOS R1, Loop`
- CALL, EXIT (käsitellään myöhemmin)
- SVC `SVC SP, =HALT` ;ohjelman suoritus päättyy

TTK-91 muut käskyt

- NOP

NOP

- Nop Operation, tyhjä käsky, älä tee mitään
- varaa kuitenkin muistia yhden sanan (32 bittiä)
- suoritetaan samoin kuin muutkin käskyt

TTK-91 assembler kääntäjän ohjauskäskyt (4)

- Eivät generoi lainkaan konekäskyjä `Sata EQU 100`
- EQU - Equal `LOAD R1, =Sata`
  - antaa arvon symbolille symbolitauluun
- DC - data constant `X DC 50`
  - varaa yhden sanan tilaa muistista, antaa sille alkuarvon ja
antaa osoitteen symbolin arvoksi (symbolitauluun!)
  - esim. muuttujan tai ison vakion määrittely `LOAD R1, X`
- DS - data segment `Tbl DS 200`
  - varaa monta sanaa tilaa muistista, antaa arvon symbolille
  - alkuarvot ovat epämääräisiä! `LOAD R3, Tbl(R1)`
  - esim. taulukon tai tietueen tilan varaus

TTK-91 symbolinen konekieliohjelman

hello.k91

```
X    DC    13  
Y    DC    15
```

```
MAIN LOAD R1, X  
      ADD  R1, Y  
      OUT  R1, =CRT  
      SVC  SP, =HALT
```

TTK-91 symbolinen konekieli ohjelma

sum.k91

; sum - laske annettuja lukuja yhteen, luku 0 on loppumerkki

Luku DC 0 *; nykyinen luku, alkuarvo 0*
Summa DC 0 *; nykyinen summa, alkuarvo 0*

Sum IN R1, =KBD *; ohjelma Sum alkaa käskystä 0*
STORE R1, Luku
JZER R1, Done *; luvut loppu?*

LOAD R1, Summa *; Summa <- Summa+Luku*
ADD R1, Luku
STORE R1, Summa *; summa muuttujassa, ei rekisterissä?*

JUMP Sum

Done LOAD R1, Summa *; tulosta summa ja lopeta*
OUT R1, =CRT
SVC SP, =HALT

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori (7)

- Toimii kuten oikea kone toimisi
- Graafinen käyttöliittymä
- I/O vain käyttöliittymän kautta
- Ohjelmien valinta ("lataus"), käännös ja suoritus
- Ohjelmien editointi ks. sum.k91
  - myös mikä tahansa tekstieditori kelpaa!
- Käsky kerrallaan suoritus mahdollinen
- Käsky kerrallaan, kommentoinnin kera

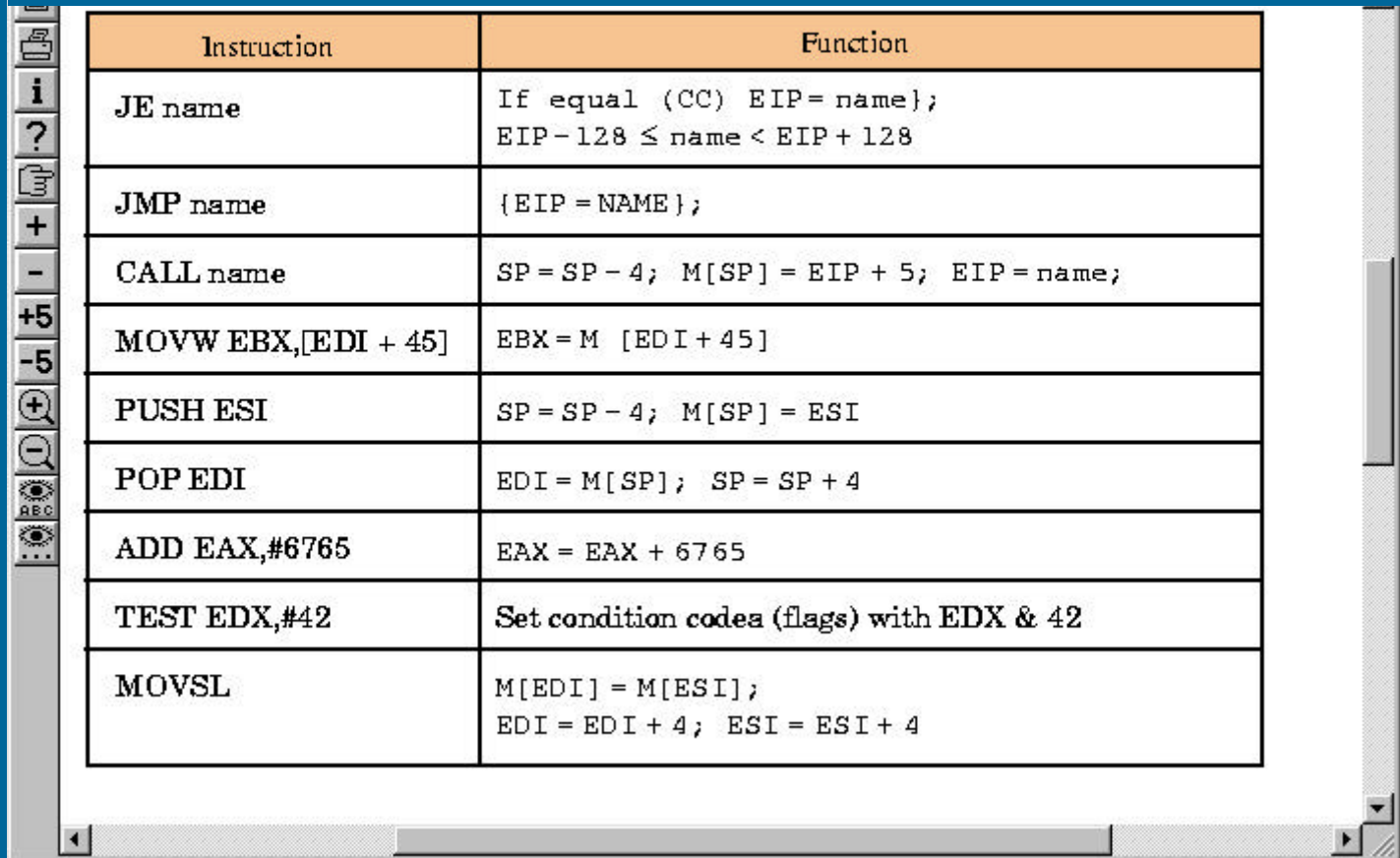
KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori

- Käytettävissä (DOS, W95, W98, W-NT, W2000)
  - laitoksen koneissa
  - kotona <http://www.cs.Helsinki.FI/u/kerola/tito/>
- Installoi itse kotihakemistoosi (n. 120 KB)
  - kopioi zip-tiedosto ja pura se koksi-hakemistoon
  - editoi koksi.cfg tiedostoon editorin polku
Esim: `c:\windows\command\edit.com`
- Ohjelmatiedostojen (hello.k91 jne) tulee olla samassa hakemistossa kuin simulaattorin (koksi.exe)
  - käynnistä (esim.) klikkaamalla koksi.exe

-- Luennon 2 loppu --

Some typical 80x86 instructions and their function

Instruction	Function
JE name	If equal (CC) EIP = name}; EIP - 128 ≤ name < EIP + 128
JMP name	{ EIP = NAME };
CALL name	SP = SP - 4; M[SP] = EIP + 5; EIP = name;
MOVW EBX,[EDI + 45]	EBX = M [EDI + 45]
PUSH ESI	SP = SP - 4; M[SP] = ESI
POP EDI	EDI = M[SP]; SP = SP + 4
ADD EAX,#6765	EAX = EAX + 6765
TEST EDX,#42	Set condition codea (flags) with EDX & 42
MOVSL	M[EDI] = M[ESI]; EDI = EDI + 4; ESI = ESI + 4

Fig. 3.32 [PaHe98]